

ELIMINAREA SEMINARIȘTILOR ROMÂNI DIN SEMINARUL LATIN DIN ORADEA ÎN ANUL 1912

Sorin FARCAȘ*

THE EXPULSION OF ROMANIANS SEMINARISTS OF THE LATIN SEMINARY OF ORADEA IN 1912

Abstract

This article explains the expulsion of sixteen Romanians students from the Roman Catholic Seminar "Magno-Varadiensis" of Oradea. The reason behind this decision: they spoke Romanian without permission in the seminary.

This study presents the social, political and historical background, the consequences of this decision and mainly the reaction of the two opposite sides involves: the Roman Catholic Seminary and his Bishop, the count Széchenyi and the Greek Catholic Seminary and his Bishop, Demetriu Radu. The expulsion of the Romanian seminarists was intensively mediatized in Romanian and Hungarian press.

The sacrifice of the 16 Romanian seminarists by the Roman Catholic Seminary was the turning point who made the Romanian greek-catholic bishop, Demetriu Radu, to found in same year, 1912 the Theological Academy of Oradea.

Finally, the 16 Romanian seminarists manage to complete their studies in other seminaries across the Austrian Empire.

Keywords: Romanians-Students, Seminary, Greek-Catholic Church, Bishop, Roman-Catholic Church.

La data de 10 februarie 1912, în urma unui *mic și neînsemnat* incident, după cum ne relatează ziarul de limbă maghiară *Nagyvárad Naplo* din Oradea¹, 16 seminariști români de confesiune greco-catolică² au fost eliminați din Seminarul romano-catolic *Magno-Varadiensis* din orașul Oradea. La Seminarul episcopal de rit latin, în primul semestru al anului școlar 1911/1912, erau înscriși în total un număr de 37 de seminariști. Dintre aceștia, 16 erau români de confesiune greco-catolică, iar unul romano-catolic din orașul Ploiești³. Astfel, dintre cei 16 studenți, 11 erau în anul trei de studiu, iar ceilalți 5, în anul întâi. În actele seminarului, din primul semestru al anului școlar 1911/1912, numele acelor studenți români nu erau maghiarizate, ci latinizate, iar limba de studiu în seminar era atât limba maghiară, cât și limba latină. Motivul oficial care a dus la acest deznodământ nefericit pentru seminariștii români a fost folosirea limbii române fără permisiune în seminar. Dacă azi acest motiv pare banal, lipsit de importanță și chiar de neînțeles, atunci, în anul 1912, contextul social și politic era total diferit. Românii din Transilvania au trebuit să facă față

* drd., sorinson_regensburg@yahoo.com.

¹ *Nagyvárad Naplo*, 11 februarie 1912, p. 5.

² Arhivele Naționale-Direcția Județeană Bihor (în continuare ANDJ-BH), Fond *Episcopia romano-catolică*, inv. 248, *Acte Ecclesiastice/Litteraria*, Dos. 232/1911-1912, f. 328.

³ *Ibidem*.

atât intoleranței manifestate de guvernul de la Budapesta, cât și unei politici premeditate, de maghiarizare și asimilare forțată, practică atât la nivel educațional, cât și la nivel eclezial⁴. Această politică de deznaționalizare generală a națiunilor din Imperiul Austro-Ungar a luat amploare odată cu apariția legilor elaborate de ministrul Agoston Trefort, în perioada dintre 1879 și 1883⁵, și cele ale contelui Adalbert Apponyi; este vorba aici de articolul XXVII, din legea emisă în 1 iulie 1907⁶.

De pe urma aplicării acestor legi, școala – în special școlile confesionale de limbă română, cât și biserica – atât cea greco-catolică cât și cea ortodoxă, au fost instituțiile care au avut de suferit cel mai mult. Prin legea Apponyi s-a încălcat Statutul organic al bisericii, atât al celei ortodoxe, cât și al celei greco-catolice din Ungaria și din Transilvania. Acest statut fusese aprobat de împăratul Franz Josef, printr-un decret elaborat la data de 20 mai 1869. La paragraful 175 al acestuia era stipulat foarte clar următorul lucru: *limba oficială în toate trebile bisericesti, școlare și funcționale, atât înăuntrul cât și în afară, este cea română*⁷.

Aplicarea legii Apponyi a avut efecte dezastruoase pentru învățământul confesional român, susținut de cele două biserici românești. Până în anul 1912, din cele 2.975 de școli, câte aveau românii, un număr de 320 și-au închis porțile⁸. Trebuie să menționăm faptul că aceste cifre nu concordă întotdeauna. După unele surse, în tot Ardealul, între 1909-1910, s-au închis 420 de școli românești⁹. De asemenea, după statistica forurilor bisericesti române, în anul 1911 erau 1.556 școli confesionale ortodoxe și 1.119 școli confesionale greco-catolice. În total erau 2.655 de școli confesionale, cu 308 mai multe decât erau prezente în statistica Ministerului Cultelor și Instrucțiunilor Publice din Ungaria¹⁰. Însă, ceea ce se poate afirma cu certitudine, este faptul că în această perioadă Biserica a fost și a rămas principalul susținător al învățământului românesc din Transilvania¹¹. Pe lângă ea, mai trebuie să amintim un nume, care din păcate azi este aproape trecut cu vederea, cel al basarabeanului Vasile Stroescu (1845-1926)¹² – salvatorul școlilor românești din Ardeal.

Această atmosferă ostilă bucuriei de a gândi, învăța și vorbi în limba maternă, coroborată cu o intoleranță din partea autorităților vremii, a dus la o serie de acțiuni de protest, izolate ce-i drept, ale unor studenți¹³ români, soldate ulterior cu eliminarea lor din instituțiile de învățământ din care făceau parte. La un astfel de incident face referire și acest studiu.

Nimeni nu bănuia că, la 8 februarie 1912, prin vizita seminaristului Bonea Gheorghe la infirmeria seminarului, destinul studenților români se va schimba în mod iremediabil. Acolo, la infirmerie, se afla un alt student bolnav, Coza Aurel, viitor profesor și director la liceul „Dr. Vasile Lucaciu” din Careii Mari. Conversația celor doi a fost în limba română, până în momentul când aceasta a fost întreruptă de un supraveghetor, care le-a cerut să vorbească în limba maghiară, ca să înțeleagă și el. În schimbul de replici care a urmat, Bonea i-a răspuns, iritat că *noi vorbim în limba maternă (română), pentru că ținem la ea*. Incidentul a fost raportat prefectului seminarului, prof. dr. Pataki Arnold, care, după ce l-a

⁴ Teodor Neș, *Oameni din Bihor 1848-1918*, Ediția a II-a, Biblioteca Revistei Familia, Oradea, 2006, p. 446.

⁵ Ion Bulei, *Viața în vremea lui Carol I*, Editura Triptonic, București, 2005, p. 152.

⁶ *Apud Gazeta Transilvaniei*, nr. 31/1907; Dr. Teodor Botiș, *Istoria școalei normale și a institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922, p. 262-263; Iacob Radu, *Șematismul istoric al Diecezei Române Unite a Orăzii Mari, 1777-1927*, Oradea, Tipografia „Ateneul” Societate Anonimă, 1932, p. 181, a se vedea și Pr. Dr. Mircea Păcurariu, *Politica statului Ungar față de Biserica Românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1918*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Sibiu, 1986, p. 152-154; Iudita Călușer, *Liceul Român unit de fete din Beiuș*, Ediura Logos'94, Oradea, 2011, p. 91-92.

⁷ *Românul*, Arad, nr. 89, 25 aprilie/8 mai, 1914 *apud* Ioan D. Godea, „Ziarul Românul” din Arad, 1911-1918, Editura de Vest, Timișoara, 2001, p. 42.

⁸ Ioan D. Godea, *op. cit.*, p. 43.

⁹ I. Bulei, *op. cit.*, p. 157.

¹⁰ *Ibidem*, p. 283, nota 27; a se vedea și *Biserica și Școala, Foaie bisericească-școlastică, literară și economică*, Arad, nr. 21, 26 mai/8 iunie 1913, p. 163, 164, 165, 166.

¹¹ *Ibidem*, p. 151.

¹² Onisifor Ghibu, *Școala românească din Ungaria în anul 1911*, Tiparul lui W. Kraft, Sibiu, 1912, p. 4, 6, 30; I. Bulei, *op. cit.*, p. 157.

¹³ *Românul*, Arad, nr. 50, 3/16 martie 1911, p. 8.

interogat pe Bonea Gheorghe, i-a reamintit că *în institut este obligatorie folosirea limbii maghiare*¹⁴.

În fața acestei reacții ostile, tratată cu indiferență de către conducerea seminarului, studentul Pașca Ioan¹⁵ s-a solidarizat cu Bonea Gheorghe, iar printre ceilalți „alumni” români incidentul a luat o amploare tot mai mare. Pentru a rezolva această situație neplăcută, corpul profesoral al seminarului a organizat o conferință prezidată de însuși episcopul Iosif Lanyi în persoană. Aici, fiind din nou interogat, seminaristul Bonea Gheorghe a ținut să precizeze că pentru el și colegii săi români este o *necesitate, o trebuință*, de a gândi și vorbi în limba română, aducând ca argument faptul că în viitor liturgia o vor oficia în această limbă!

De asemenea, ceilalți studenți și-au manifestat dorința ca și între ei să poată comunica în limba română, când și unde doresc. Fără a ține seama de doleanțele lor, episcopul titular Lanyi le-a reamintit că *în institut, doar maghiara este voie să se vorbească, iar cine nu se supune, acela este indisciplinat!*

Replica lui Bonea nu s-a lăsat mult așteptată. Însă, nici corpul profesoral al seminarului și nici ceilalți colegi români nu au putut anticipa nefericitul deznodământ. Emoționat, el și-a făcut ghem reverenda albastră și cu o voce răsunătoare a spus: *Dacă ne luați limba maternă, poftiți, aici este reverenda mea, iar eu nu mai rămân nici o clipă în acest institut!*¹⁶

Total dezorientat, corpul profesoral nu și-ar fi putut imagina o asemenea reacție demnă și curajoasă din partea studentului și, preț de o clipă, a rămas fără nici o reacție. Atitudinea lui Bonea a declanșat din partea colegilor săi un gest de solidaritate unanimă cu el, între aceștia remarcându-se în special cel a lui Pașca Ioan. Totodată, ei le-au reamintit și transmis dorința lor unanimă: *limba română să o vorbească când doresc și când le place*¹⁷.

Această declarație, prin care studenții români cereau dreptul de folosință a limbii române fără nici o restricție în institut, coroborată cu atitudinea generală de solidaritate a tuturor seminaristilor români, nu a rămas fără răspuns. Spre surprinderea studenților, au fost eliminați din institut Bonea Gheorghe și Pașca Ioan. Înainte de a părăsi seminarul, Bonea Gheorghe și-a luat rămas bun de la colegi, cărora le-a comunicat că va merge în Maramureș, pentru a se face călugăr. Celorlalți, episcopul Iosif Lanyi le-a dat un termen de trei zile, pentru a se conforma regulamentului seminarului, și anume că în institut doar limba maghiară să fie folosită ca limbă de conversație¹⁸.

Episcopia greco-catolică de Oradea nu a rămas impasibilă la această reacție neașteptată din partea conducerii Seminarului și, imediat, prin canonicul dr. Florian Stan, a încercat prin mai multe mijloace să prevină acel deznodământ fatal. Însă totul a fost în zadar. De teama unei reacții imprevizibile și negative a studenților români la adresa Seminarului latin, s-a hotărât eliminarea tuturor seminaristilor români din seminar. Atunci au fost eliminați următorii studenți: Mihai Gherman, Ignăție Chirvari, Iuliu Mărcușiu, Gheorghe Pop, Vasile Lupău, Iuliu Sabo, Valer Burcușiu, Sabin Goron, Ștefan Mărcuș, Aurel Coza, Demetriu Salvator, Antoniu Pop, Teodor Raica și Ioan Steer. Aceștia li s-au alăturat și ceilalți doi seminaristi eliminați anterior, și anume Bonea Gheorghe și Pașca Ioan¹⁹. Sentința de exmatriculare a seminaristilor români din seminarul romano-catolic a fost aprobată telegrafic din Budapesta, de către episcopul diecezan, contele Széchenyi, la data de 10 februarie 1912²⁰.

Clericii eliminați au rămas peste noapte la reședința episcopală din Oradea. A doua zi, în Aula Episcopiei greco-catolice de Oradea a avut loc o ședință, prin care o comisie

¹⁴ Nagyváradi Naplo, 11 februarie 1912, p. 5.

¹⁵ Mai târziu el a revenit la ortodoxie și a devenit profesor la Academia Teologică Ortodoxă din Cluj-Napoca (Pr. Dr. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 90).

¹⁶ Nagyváradi Naplo, 11 februarie 1912, p. 5.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ T. Neș, *op. cit.*, p. 427.

¹⁹ Nagyváradi, nr. 34-35/1912; Petru Tămăian, *Istoria Seminarului Român-Unit din Oradea*, Tipografia și Litografia Românească S.A., 1930, Oradea, 1930, p. 95; T. Neș, *op. cit.*, p. 427; Pr. Dr. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 89-90.

²⁰ P. Tămăian, *op. cit.*, p. 96.

investigatoare, instituită ad-hoc, special pentru acel eveniment, a dorit să afle „adevărul și numai adevărul curat”. Din această comisie au făcut parte următorii prelați: canonicul Ioan Butean, canonicul dr. Florian Stan, precum și dr. Cornel Bulc²¹. Studenților li s-au pus doar trei întrebări. Prima se referea la motivele pentru care ei au refuzat să participe la cor. Răspunsul lor a fost că au fost insultați în mod grosolan, în mai multe rânduri, de către clericul latin Barta, dar, până la urmă, în urma intervenției episcopului titular Lanyi, toți s-au prezentat la cor. Cea de-a doua întrebare se referea la refuzul lor de a cânta cântări naționale maghiare și *cântări îndătinat*. Ei au răspuns că aceste cântări naționale nu le-au fost predate la cursuri, dar când s-au cântat, au cântat și ei în cor împreună cu ceilalți seminariști. Cea de-a treia a făcut referire la adevăratul motiv pentru care clericii români au fost eliminați din seminarul latin, și anume folosirea limbii române în seminar fără aprobarea rectorului. Ei s-au apărat, spunând că *li s-a oprit de totul folosirea limbii române*, pe când superiorii din seminar au susținut contrariul. Episcopul Lanyi a menționat, în fața canonicului dr. Florian Stan, că el a dat poruncă *numai în general*, dar că *bunul simț trebuie să dicteze când vă puteți folosi de limba maternă!*

Răspunsul clericilor români a fost unul pe măsură: „așa ne-a tâlcuit porunca rectorului, prim-ductorul latin (supraveghetor de ordine) cum că, nici acasă, nici pe stradă și nici în cantină nu ne este iertat a ne folosi de limba română!”²²

Comisia care a investigat cazul s-a convins că, deși tinerii studenți au avut partea lor de vină, deci nefiind cu totul nevinovați, ei au fost cei umiliți, dar pedeapsa era prea exagerată. Ei au fost eliminați din motive pur naționale românești²³. În plus, trebuie spus că ei au vorbit în limba maternă doar în conversații particulare, nicidecum la studiu.

De altfel, tinerii clerici români, asumându-și urmările nefaste ale faptei lor, și-au manifestat bunăvoința de a continua în viitor studiile teologice, conștienți fiind de importanța rolului lor pentru comunitatea românească, acela de viitori preoți greco-catolici. Însă dorința aceasta nu le-a fost acceptată, cu toate eforturile depuse de către canonicul dr. Florian Stan. Acesta l-a informat pe episcopul Demetriu Radu despre incidentul petrecut la seminarul latin, precum și despre soarta seminariștilor români. După ce fiecare parte implicată în acest scandal și-a susținut punctul de vedere, între cei doi episcopi care reprezentau diecezele greco-catolică, respectiv romano-catolică, a început un schimb de scrisori și telegrame prin care fiecare a căutat să-și susțină propria sa opinie. Astfel, prin răspunsul său din 16 aprilie 1912, episcopul diecezan, contele Szécheny, și-a argumentat foarte clar și concis (ulterior s-a dovedit că a avut dreptate!) motivele și dificultățile care se ivesc atunci când viitorii clerici de rit latin și oriental sunt educați împreună²⁴.

Un prim motiv ar fi cel al celibatului. Dacă pentru viitorii clerici latini exista doar varianta celibatului, aceasta fiind de altfel o condiție *sine qua non* pentru ei, pentru clericii uniți exista și varianta căsătoriei. Un alt motiv era cel al calendarului liturgic. În anul 1912, românii, atât cei de confesiune ortodoxă, cât și cei uniți, țineau Nașterea Domnului (Crăciunul) cât și Sfintele Paști pe stil vechi, după calendarul iulian. Ca urmare a acestui fapt, aceste sărbători nu mai coincideau cu cele din calendarul latin, fiind decalate, pentru că acestea din urmă erau ținute pe stil nou, adică după calendarul gregorian²⁵.

Altă diferență majoră era ritul, ceremonialul, precum și cântările bisericești. Urma, apoi, dreptul și canoanele Bisericii răsăritene. De asemenea, din biblioteca seminarului lipseau aproape cu desăvârșire cărțile liturgice românești. Un ultim motiv a fost tocmai acela pentru care studenții români au fost eliminați din seminar, și anume imposibilitatea de a studia în limba maternă. Să nu uităm totuși că iluștrii lor înaintași, întru veșnică pomenire, au urmat aceleași căi, dar pe atunci contextul social politic și istoric era altul²⁶.

În urma acestei argumentații, episcopul Széchenyi a adresat ministrului cultelor,

²¹ ANJ-BH, Fond *Episcopia Greco-Catolică de Oradea, Seminarul român-unit din Oradea*, înv. 881/1721-1948 Rolă 1021/1850-1914, f. 113-115.

²² *Ibidem*.

²³ *Românul*, Arad, nr. 26, 2/15 februarie 1912, p. 2.

²⁴ P. Tămăian, *op. cit.*, p. 93-94.

²⁵ *Ibidem*, p. 97.

²⁶ *Ibidem*.

contele Zichy, o cerere prin care dorea ca majestatea sa Franz Iosif să permită viitorilor clerici uniți să studieze în seminarul dăruit Diecezei române-unite de către împăratul Leopold al II-lea²⁷. Această doleanță nu s-a lăsat mult așteptată, și astfel, prin Decretul Nr. 74345/1912, majestatea sa Franz Iosif a aprobat, la 25 mai 1912, propunerea ca clericii diecezei greco-catolice de Oradea să fie crescuți în seminarul lor, în conformitate cu dispozițiile împăratului Leopold al II-lea, dar educația să rămână pe mai departe comună cu a celor latini²⁸. Altfel spus, prin acest succes obținut ce-i drept fără voia lor, prin sacrificarea seminariștilor, au fost respinse unele acuzații aduse *bogatei* dieceze greco-catolice din Oradea cum că nu a înființat un seminar teologic greco-catolic, ci și-a trimis studenții la seminariile latine din Oradea, Ungvar și Budapesta. S-a omis, atunci, cu bună știință sau nu, faptul că aceste seminarii, alături de cele din Viena și Lemberg, au contribuit enorm la dezvoltarea și emanciparea culturală a clericilor români. Contactul cu aceste centre de cultură și civilizație, accesul la bibliotecile și arhivele din seminariile și orașele mai sus menționate le-au lărgit studenților români orizontul de cultură și cunoaștere²⁹. Trebuie evidențiat faptul că atât autoritățile administrative și politice locale, cât și cele ecleziastice au manifestat dintotdeauna neîncredere față de înființarea unui seminar teologic greco-catolic la Oradea. Însă, datorită acestui conflict iscat între clericii români și maghiari, s-a reușit înființarea, în anul 1922, a Academiei teologice din Oradea. Noul edificiu, de fapt un prim corp de clădire, a fost dat în folosință abia în anul 1914, de către episcopul Demetriu Radu³⁰. Războiul I-a împiedicat însă pe ilustrul episcop român să-și ducă la îndeplinire nobila misiune. Restul clădirii a fost terminat abia în anul 1924, de către episcopul Valeriu Traian Frențiu³¹.

Trebuie menționat faptul că seminarul – ca instituție eclezială – a fost un cămin sau internat unde, printr-o educație religioasă morală și spirituală, tinerii seminariști se pregăteau să devină preoți. Aceasta este de fapt și menirea unui seminar teologic, de a forma și de a pregăti tineri pentru preoție³². Iar regulamentul de atunci al seminarului stipula foarte clar că doar tinerii inteligenți erau aleși pentru preoție (*juvenes melioris talenti pro clero!*)³³. Atunci, pentru biserica românilor din Ardeal (indiferent de ritul acesteia), mai mult ca pentru oricare instituție, tinerii clerici reprezentau viitorul, speranța că într-o zi ei își vor lega propriul destin de cel al bisericii și al poporului din care făceau parte. La fel au făcut și iluștrii lor înaintași, *părinții redeșteptării noastre*, cum bine i-a numit Octavian Goga³⁴.

În acea perioadă, destinul național urma același drum cu cel al bisericii. Iar tinerii seminariști români erau, „*suflete tinere, fala și viitorii conducători și luminători ai neamului*”³⁵. Iată de ce, eliminarea seminariștilor români din Seminarul latin din Oradea a declanșat, atunci, un imens scandal public. La vremea respectivă cazul a fost intens mediatizat, atât în presa de limbă maghiară, cum ar fi de exemplu ziarul *Nagyvárad naplo* din Oradea, *Budapesti Hirlap* și *Pesti Hirlap* din Budapesta, cât și în câteva periodice românești, precum *Tribuna* și *Românul* din Arad, *Unirea* și *Cultura Creștină* din Blaj, iar din Sibiu *Telegraful român*³⁶.

De asemenea, guvernul maghiar de la Budapesta a solicitat episcopului Lanyi o explicație cât mai detaliată despre evenimentul care s-a iscat la seminar. În același timp, ziarele de limbă maghiară s-au axat în special pe prezentarea cât mai amănunțită

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, p. 98.

²⁹ I. Radu, *op. cit.*, p. 196; I. Călușer, *Episcopia Greco-Catolică de Oradea*, Editura Logos '94, Oradea, 2000, p. 135-136.

³⁰ I. Radu, *op. cit.*, p. 180; I. Călușer, *Episcopia Greco-Catolică de Oradea*, p. 126; ANJ-BH, Fond *Episcopia romano-catolică*, ds. 578, f. 137.

³¹ *Ibidem*.

³² Ion Marin Mălinaș, *Bizanț, Roma, Viena și fenomenul uniast*, Editura Mihai Eminescu din Oradea, Viena 1997, p. 72.

³³ *Ibidem*; a se vedea și Ioan Georgescu, *Istoria Seminarului român-unit din Oradea Mare*, București, p. 16.

³⁴ Octavian Goga, *Naționalism dezrobitor, Permanența ideii naționale*, Editura Albatros, București, 1998, p. 304.

³⁵ *Românul*, Arad, nr. 26, 2/15 februarie 1912, p. 2.

³⁶ T. Neș, *op. cit.*, p. 427; P. Tămăian, *op. cit.*, p. 97.

a motivelor, a felului cum s-a defășurat ancheta, cine poartă vina pentru acest incident, precum și asupra urmărilor sale. Spre deosebire de acestea, ziarele românești au luat apărarea studenților eliminați. La adresa redacției ziarului *Românul* din Arad au sosit foarte multe telegrame de solidarizare, apărare și felicitare a tinerilor seminariști români, sau de protest la adresa seminarului latin. Printre semnatarii acestor telegrame amintim pe Dr. Constantin Lucaciu, preot în Dorolț (fratele lui Vasile Lucaciu, care și-a oferit venitul său pe un an de zile pentru înființarea unui seminar greco-catolic)³⁷, seminarul *Andrei Șaguna* din Sibiu, studenții români din Budapesta³⁸, ziarul *Arbeiter Zeitung* din Viena³⁹, Societatea *Junimea* din Cernăuți, ziarul *Adevărul* din București⁴⁰, precum și ziarul de limbă germană din Sibiu *Siebenbürgisch-Deutsches Tagesblatt*⁴¹. De asemenea, trebuie să reamintim salutul frățesc al Societății Academice Române „Dacia” din Cernăuți și telegrama de felicitare a Comitetului Societății Naționaliste „Carpații”, prin care I.P.S. mitropolit dr. Victor Mihali de la Blaj este rugat să înființeze un seminar greco-catolic românesc⁴².

Totodată, acest eveniment a dat prilejul mai multor intelectuali români, frunțași de seamă ai Partidului Național Român, de a-și exprima dezaprobarea față de situația în care fuseseră puși tinerii clerici români⁴³. Cum soarta lor era deja hotărâtă, acestora nu le-a mai rămas altceva de făcut decât sa-și ducă crucea mai departe. Astfel, o parte din ei, și în special cei din anul întâi, și-au dat examenele abia la sfârșitul anului școlar, iar cei din anul III și-au continuat studiile la Seminarul rutean din Ungvar-Munkacevo⁴⁴. Pe Bonea Gheorghe, cel care a stat, involuntar, la originea acestui nefericit incident și care și-a manifestat atunci dorința de a deveni călugăr, îl regăsim, alături de alți cinci seminariști, la Seminarul din Munkacevo⁴⁵.

Ulterior, când s-au mai domolit apele, s-a spus despre seminariștii români că eliminarea lor a fost premeditată și că s-a așteptat doar momentul oportun pentru a o duce la îndeplinire. Restul a fost doar o *parodie*, după un scenariu scris în limitele regulamentului din seminar. Trist este faptul că acest neplăcut incident a avut loc într-un seminar, iar protagoniștii au fost preoți și profesori de teologie. Și mai trist este că, un naționalism convulsiv, acerb și orb i-a făcut pe unii dintre ei să uite de porunca biblică, aceea de iubire a aproapelui.

Totodată, trebuie spus că, coincidență sau nu, pe toată durata nefericitului incident, atât episcopul greco-catolic Demetriu Radu, cât și cel romano-catolic, contele Széchenyi, au fost plecați din localitate. Poate că dacă aceștia ar fi fost în Oradea alta ar fi fost soarta seminariștilor români. Dar, cum istoria nu se scrie contrafactual, și chiar dacă motivele aduse în discuție pot constitui un subiect de dezbatere, cu diferite argumente, faptele rămân imuabile.

³⁷ *Românul*, Arad, nr. 27, 4/17 februarie 1912, p. 6; *Tribuna poporului*, Arad, nr. 25, 25 februarie 1912, p. 1-4.

³⁸ *Ibidem*, p. 2.

³⁹ *Ibidem*, p. 9.

⁴⁰ *Românul*, Arad, nr. 29, 7/20 februarie 1912, p. 2.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 27, 4/17 februarie 1912, p. 5.

⁴² *Ibidem*, nr. 30, 8/21 februarie 1912, p. 7.

⁴³ P. Tămăian, *op. cit.*, p. 97.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 96.

⁴⁵ ANJ-BH, Fond *Episcopia romano-catolică*, Dos. 216/1913, f. 10.